

תדש
SIVAN
TAMUZ
נאש
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU



BONDY, ŠLECHTIC Z BONDROPU



COHN, ŠLECHTIC Z HORTENAU, HORTENAU



BLOCH, ŠLECHTIC Z HAIDENTALLERNU



MINKUS

Erby židovských šlechticů v Rakousko-Uhersku.
(K článku *Židé s erbem* na stranách 10–11.)

IZRAELŠTÍ VĚDCI NA MASARYKOVĚ UNIVERZITĚ

Akademici a vědci z Izraele budou přednášet a podílet se na výzkumu na Masarykově univerzitě (MU) v Brně. Umožní to dohoda, kterou 29. dubna podepsali zástupci MU a izraelské strany ve vile Tugendhat. Jejím výsledkem je vznik nadačního fondu Theodor Herzl Chair. Ten umožní zřízovat na univerzitě pracovní místa, o která se budou moci na dobu dvou týdnů až šesti měsíců pravidelně ucházet zájemci z Izraele.

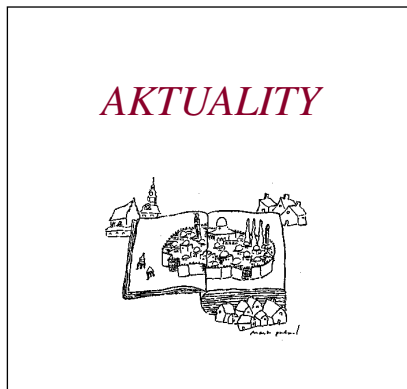
„V loňském roce jsem měl tu čest být u vzniku nadačního fondu Masaryk Distinguished Chair, do nějž česká vláda vložila 10 milionů korun na podporu výzkumných aktivit českých vědců studujících izraelskou kulturu, politiku či společnost. Díky dohodě, kterou podepisujeme nyní, budou naopak moci u nás působit vědeckí pracovníci z Izraele. Považuji to za významný krok k užší spolupráci Izraele a České republiky ve výzkumu a vzdělávání,“ uvedl ministr školství Petr Fiala.

„Jde o historický okamžik, který podtrhuje význam jednoho z mnoha aspektů spolupráce mezi ČR a Státem Izrael. Založení nadačního fondu Theodor Herzl Chair právě na univerzitě nesoucí jméno T. G. Masaryka symbolizuje úctu, jakou izraelský národ k tomuto velkému státníkovi a našemu příteli chová,“ uvedl velvyslanec Státu Izrael v ČR Jaakov Levy.

„Máme z dohody velkou radost a vážíme si jí. Izraelský výzkum je v mnoha oblastech na špičkové světové úrovni. Jsme si jisti, že půjde o přínos nejen pro naši univerzitu, ale pro celou Českou republiku,“ uvedl prorektor pro strategii Masarykovy univerzity Ivan Malý.

První izraelští odborníci se mohou o prestižní místa ucházet už letos do 1. července, později pak vždy jednou ročně do 31. prosince. O tom, kolik z nich a kteří se do Česka skutečně vydají, rozhodne komise složená ze zástupců Masarykovy univerzity, reprezentanta izraelské akademické obce, izraelského velvyslanectví a předsedy Public Council for the Commemoration of Theodor Herzl.

Česká republika a Izrael deklarovaly, že budou podporovat a dotovat spolupráci mezi akademickým prostředím obou států. Už v loňském roce vznikl nadační fond Masaryk Distinguished Chair, který umožňuje českým vědcům vyjet bádát a přednášet do Interdisciplinárního centra ve města Herzlija v Izraeli. V prvním roce tuto možnost využili dva stipendisté, letos projevil zájem sedm lidí, výběr zatím není ukončen. Kontakt: Tereza Fojtová, tel.: 549 49 49 49, mobil: 724517335, E-mail: fojtova@muni.cz



Vážení rodiče, dovolte, abychom Vás informovali o unikátní vzdělávací příležitosti, vhodné pro vaše dítě. Rádi byste poslali své dítě do židovské školy, kde by se naučilo hebrejsky a získalo solidní znalost židovské kultury, zvyků a náboženství? Chcete, aby se seznámilo s dalšími židovskými dětmi a aktivně si utvářelo svou židovskou identitu? Bydlíte však daleko od Prahy či jiných míst, kde lze navštěvovat židovskou školu? Právě vám je určena naše nabídka.

Nadace RONALDA S. LAUDERA a LAUDEROVY ŠKOLY v Praze otevírají ve školním roce 2013/2014 E-ŠKOLU neboli studium na dálku.

Komu je náš projekt určen? Všem židovským dětem, které bydlí mimo Prahu a je jim 6–7 nebo 11–12 let.

Co nabízíme? Výuku židovské výchovy a hebrejštiny po internetu. Jako bonus si žáci mohou přidat hodiny angličtiny.

Jak často bude vyučování? Každý z předmětů se bude vyučovat v dohodnutém čase dvě hodiny týdně odpoledne.

Jak vyučování probíhá? Žáci pracují doma s tabletem a přitom vytvářejí virtuální třídu a mohou sledovat nejen výklad učitele, ale i všechny spolužáky a jejich reakce.

Dostanou žáci vysvědčení? Ano, na konci školního roku dostanou vysvědčení o absolvování kurzu. Vysvědčení jim bude slavnostně předáno v pražských Lauderových školách.

Kolik se za výuku platí? Výuka je zdarma, žákům navíc zapůjčíme tablet, na kterém mohou výuku sledovat.

Zaujala Vás naše nabídka? Neváhejte a kontaktujte, prosím, paní Veroniku Avital Dubovou na adrese: veronika.dubova@lauder.cz, nebo na telefonu: +420 777 700 858 a přihlaste své dítě do e-školy. Uzávěrka přihlášek je 20. 6. 2013.

Těšíme se na společné vzdělávání.

DNY JERUZALÉMA V PRAZE

Hlavní město České republiky bude od 13. do 22. 6. hostit historicky první Dny Jeruzaléma v Praze. Rozsahem, šíří záběru, tematickou a žánrovou pestrostí mimořádný festival navazuje na loňské úspěšné Dny Prahy v Jeruzalémě a je vůbec první takto reprezentativní a ucelenou přehlídkou izraelské kultury a Jeruzaléma za hranicemi země. České publikum tak bude mít příležitost poznat největší izraelskou metropoli, město tří světových náboženství jako místo, ve kterém žijí mladí lidé, i jako inspirativní prostředí, ze kterého vzešli umělci a soubory světové úrovně. Podtitul festivalu *Mladí umělci z jednoho z nejstarších měst* předznamenává věkovou strukturu účinkujících, kteří přes své mládí získali mezinárodní renomé ve světě divadla, tance, hudby, filmu i gastronomie. Zážitek z bohatého programu umocní krásná pražská místa, ve kterých se červnové Dny Jeruzaléma v Praze konají. Více informací na straně 20 a na www.dnyjeruzalema.vpraze.cz.

ak

ANTISEMITISMUS V ČR

Výroční zpráva Pražské židovské obce zaznamenala za uplynulý rok nárůst antisemitismu, a to hlavně na internetu. Zatímco počet fyzických útoků se zřejmým antisemitským podtextem zůstává téměř stejný jako v minulých letech, projevy antisemitismu na internetu vzrostly trojnásobně. Předseda PŽO Jan Munk uvedl, že se přesto stále „počtem antisemitských incidentů i jejich charakterem řadíme k zemím, kde je situace velmi dobrá“.

ztis

OBSAH

- Zasedání WJC v Budapešti **3**
 Sidry na tento měsíc **4–5**
 Zlatá česká nuda, rozhovor s bohemistou
 P. Friedmannem **6–7, 15**
 O revitalizaci v Cerekvi a v Polné **8–9**
 Židé s erbem **10–11, 19**
 Cesta po Izraeli II **12–13**
 Joseph Roth
 a jeho *Židé na cestě* **14–15**
 Rodina Redlichů **16**
 Židé v Portugalsku **17**
 Nový film C. Lanzmanna **19**
 Týden Izraele **20**
 Izrael: *Hawking bojkotující* **21**
 Výběr z českého tisku **22**
 Kalendárium **23**
 Kulturní pořady,
 zprávy, inzerce **24–26**
 Zprávy z obcí **27**
 Zprávy ze světa **28**

V dubnovém *Rch* jsme referovali o jednání exekutivy Světového židovského kongresu (WJC), která se sešla v řecké Soluni 15. března, v den 70. výročí zahájení deportací soluňských Židů do Osvětimi. Exekutiva chtěla rovněž upozornit na nebezpečí neonacismu, v Řecku ztělesněné parlamentní stranou Zlatý úsvit. Také v Maďarsku se do parlamentu dostala extremistická pravicová strana Jobbik, která se otevřeně hlásí k nacistické symbolice a rétorice. Někteří tvrdí, že situace v Maďarsku je horší než v Řecku. Zlatý úsvit je krajně pravicová strana, na politické scéně však v podstatě osamocená. Oproti tomu prý maďarský Jobbik ovlivňuje politický mainstream, především vládní stranu Fidesz, která přinejmenším toleruje antisemitismus. Tyto informace vedly k tomu, že se exekutiva WJC na zasedání v Soluni rozhodla uspořádat valné shromáždění počátkem května v Budapešti.

GESTO SOLIDARITY

Média v komentářích zdůraznila, že volební zasedání WJC se v posledních letech vždy konala v Jeruzalémě. Fakt, že byla zvolena Budapešť, byl vnímán jako gesto solidarity s maďarskou židovskou komunitou, která je vystavena „mimořádně silným“ projevům antisemitismu, ale také jako vzkaz maďarskému předsedovi vlády Viktoru Orbánovi. Agentury citovaly prezidenta WJC Ronalda Laudera, který řekl, že „premiér zřejmě ztratil svůj politický kompas“.

Do hotelu Intercontinental na malebném břehu Dunaje by nepronikla ani myš. Přísná bezpečnostní opatření povolila vstup v podstatě jen delegátům WJC, kterých se ze všech kontinentů sjelo více než pět set. Před jednáním premiér inicioval policejní zákaz chystané demonstrace Jobbiku, která měla „uctít oběti bolševismu a sionismu“, soud ale zákaz na poslední chvíli zrušil a demonstrace se konala. Podle svědků se sešlo několik stovek lidí, někteří z nich vytvořili špalír v uniformách maďarské Národní gardy. Nebyl to jediný incident. Skupinka asi dvaceti neonacistů pokřikovala na delegáty kongresu vulgární nadávky. Tři byli zadrženi policií a v rychlém procesu odsouzeni k trestům odnětí svobody – dva podmíněně na dva roky a jeden nepodmíněně na tři, protože šlo o recidivistu.

V takovéto atmosféře bylo valné zasedání zahájeno. Všichni samozřejmě s napětím očekávali hlavní projev prvního večera, který přednesl premiér Viktor Orbán. Ten jasně deklaroval postoj své vlády: „Antisemitismus je nepřijatelný a nebude ho tolerovat. (...) Je naší morální po-

vinností vyhlásit mu nulovou toleranci.“ Prohlášení si vysloužilo velký potlesk, někteří představitelé WJC se s ním ale nespokojili. V oficiálním komuniké poukázali na to, že premiér adrezně neodsoudil Jobbik ani nijak nekomentoval nedávné antisemitské útoky, např. napadení předsedy Společnosti Raoula Wallenberga Ference Orosze (pikantní je, že Orosz je významným členem strany Fidesz). Kritické hlasy také zaznamenal premiérův názor, že za současný vzrůst antisemitismu může neschopnost EU vyrovnat se s economic-

NA KRÁSNÉM HNĚDÉM DUNAJI *Z valného shromáždění WJC*

kou krizí. Ale především si všimly zmínky o Velkých Uhrách ze závěru projevu.

TRAUMA Z TRIANONU

Trauma z Trianonské smlouvy je v maďarské veřejnosti stále živé. Mezinárodní mírová dohoda, uzavřená vítěznými mocnostmi po první světové válce, předala rozsáhlá území tehdejšího poraženého Uherska sousedním státům, a to nejen v případě jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi, ale i Rumunska, Srbska a Chorvatska. Uhersko tehdy přišlo o téměř tři čtvrtiny své historické rozlohy. Navíc se muselo zavázat k placení válečných reparací. Mnozí přirovnávají Trianon ke smlouvě z Versailles, která ve svém důsledku v Německu přivedla k moci nacisty. Zajímavé je, že trianonský syndrom je dodnes přítomen i v maďarské židovské komunitě, přestože byl a je jedním z kořenů zdejšího antisemitismu.

Připomeňme jen, že čtvrtina obyvatel Budapešti před druhou světovou válkou byli Židé. Horthyho fašistický režim zavedl protizidovská opatření v mírnější podobě, než tomu bylo v ostatních fašistických státech, a deportace do vyhlazovacích táborů, především do Osvětimi, zahájil až po obsazení Německem v květnu 1944. Jen v následujících třech měsících však bylo zavražděno na 400 tisíc maďarských Židů. Další téměř 200 tisíc osob zahynulo v době, kdy Horthyho vystřídal ještě tvrdší režim Ference Szálasiho. Ten padl v březnu 1945 po dobytí Budapešti Sověty. Ještě počátkem roku 1945 však milice Šípových křížů postřílela na březích Dunaje několik set Židů. (Právě do této doby spadá hrdinská záchranná akce švédského diplomata Raoula Wallenberga.)

DVA PROJEVY A VOLBY

Ale vraťme se do současnosti. Orbánův defenzivní projev, reagující na předchozí kritiku, byl přijat smířlivě. Většinu delegátů přesvědčil o svém rozhodném postoji proti projevům rasismu a antisemitismu, média dokonce přinesla zprávu o tom, že se mu prezident WJC Ronald Lauder na závěr omluvil, což byla ovšem poněkud zkrzeslná informace. V jednom se ale všichni shodli – důležitá nejsou slova, ale činy.

S velkým nadšením byl druhý den přijat projev německého ministra zahraničí Guida Westerwelleho. Ovace vyvolaly především jeho kategorické poznámky na podporu Izraele, ale nejen ty. „Ani v Berlíně, ani v Budapešti, ani nikde jinde na světě není pro antisemitismus místo,“ řekl Westerwelle. Ministr také velmi tvrdě odsoudil Jobbik a jeho projevy. „Němec-

ko bude vyžadovat v jednáních s maďarskou vládou, aby se distancovala od vadného vývoje a postavila se proti němu.“

V rozjiřené politické atmosféře téměř zapadla důležitá zpráva. Delegáti WJC (s hlasovacím právem jich bylo 260) zvolili novou exekutivu, která bude vykonávat své funkce příští čtyři roky. Prezidentem kongresu byl opět zvolen Ronald Lauder, předsedou politické rady prezident EJC Moše Kantor. Evropané však díky interním dohodám mezi delegáty různých kontinentálních uskupení neobhájili některé pozice. I tváří v tvář rostoucím hrozbám, kterým židovská komunita čelí – a pravděpodobně ještě bude čelit – po celém světě, se jedna z nejvýznamnějších mezinárodních židovských organizací neubráníla vnitřní nejednotě a politikaření. Dobrá zpráva pro všechny antisemity.

LAUDEROVA ŠKOLA

Jednou z nejzajímavějších a neoptimističtějších částí programu byla návštěva delegátů v Lauderově škole Javne. Anna Szeszlerová, její zakladatelka a dlouholetá ředitelka, letos odchází do důchodu, a tak se shromáždění konalo také na její počest. Elegantně řešený komplex školního areálu na svazích vilové čtvrti Budy vychoval za více než dvě desetiletí novou generaci maďarských Židů. Každoročně zde navštěvuje školní zařízení – od školky po základní či uměleckou školu – na 600 dětí. A zájem je stále tak velký, že přijmout nelze všechny děti. Podle maďarských židovských institucí jen v Budapešti žije na 100 tisíc Židů; někteří to zpochybňují, jistě ale je, že maďarská komunita je jednou z největších v Evropě.

TOMÁŠ KRAUS

ŠELACH (4M 13,1–15,41)

A ráno si přivstali a vytáhli k vrcholu té hory, říkajíce: „Podívejte, Hospodin řekl, že jsme zhřešili, a my jsme vytáhli k tomu místu!“ (4M 14,40)

Po hříchu zvědů, špatné průzkumné cestě a z ní plynoucí neschopnosti národa vstoupit do Země izraelské následuje Boží trest. Ale to, co následuje po hříchu a trestu, je snad ještě podivnější příběh, jenž jako by zpochybňoval pokání a jeho možnost dosáhnout odpuštění. „A ráno si přivstali a vytáhli k vrcholu té hory, říkajíce: Podívejte, Hospodin řekl, že jsme zhřešili, a my jsme vytáhli k tomu místu! Moše řekl: Proč? Překračujete Hospodinův rozkaz a neuspějete! Hospodin není ve vašem nitru, nikam nelezte a nepadnete před svými nepřáteli! Před vámi tam jsou Amalekité a Kenaánci, a když jste se odvrátili od Hospodina a Hospodin s vámi nebude, padnete mečem! Oni však, ačkoliv truhla Hospodinovy smlouvy a Moše nevytáhli z tábora, prosadili výstup na vrchol hory. A Amalekité a Kenaánci, sídlící na oné hoře, sestoupili a bili je a rozprášili je až k Chormě.“ (4M 40–45)

Ale proč Hospodin nebyl v jejich „nitru“? Proč Hospodin dovolil, aby Izraelci byli poraženi? Vždyť se snad káli; očividně se snažili napravit vinu zvědů a dostat se do Izraele! Proč Bůh jejich snahu pokládal za další přestupek?

K této otázce bych rád přidal ještě Abarbanelův dotaz. Po incidentu s *maapilim*, vzpurnými lidmi stoupajícími na vrchol hory, následuje řetězec příkazů, jenž nijak nesouvisí se Zemí izraelskou. Jedná se o příkazy obětín, darování chaly, národního pokání za neúmyslný hřích, hřích muže, jenž sbírá dřevo o šabat, a příkaz rituálních třásní. Co mají všechny tyto zákony navzájem společného a jaký je jejich vztah k hříchu zvědů a k příběhu *maapilim*?

Začneme tím, že se pokusíme porozumět, co špatného bylo na činu lidí

**SIDRY
PRO TENTO
MĚSÍC**

zlézajících horu. Biblický text naznačuje, že se nejedná o skutečné pokání – v hebrejštině to lze vycítit z neuspo-



Namísto kletby Bilám Izraeli požehnal. Kresba Mark Podwal.

řádaného slovosledu. Pokání vyžaduje uznání hříchu a lítost nad špatným skutkem. Jen poté, co bylo učiněno pokání, má kající začít s nápravou. Zde se kající soustřeďují hlavně na místo; hřích zmiňují teprve pak a bez jakékoli známky lítosti.

Problém se ještě více vyjasňuje, jak text pokračuje. Mojžíš jim říká, aby nestoupali na horu k Izraeli, protože Hospodin není s nimi. Starají se jen o vstup do Izraele, Hospodin je ani tak nezajímá, snaží se spíše zabrat území než naplnit Boží vůli. Zřejmě příliš nerozlišují mezi fyzickou půdou Izraele a Boží duší této země.

A tak „ačkoliv truhla Hospodinovy smlouvy a Moše nevytáhli z tábora, prosadili výstup na vrchol hory“, i přes to, že je Mojžíš bezprostředně předtím

varoval, že na ně čekají Amalekité a Kenaánci s meči.

Možná že právě toto má na mysli rabi Jehuda Ben Betera, když nesouhlasí s rabi Akivou. Betera tvrdí, že Celofchad, jehož dcery trvaly na svých dědických právech v Zemi izraelské, byl jedním z odbojných *maapilim*, a nikoli znesvěcovatel šabatu, který sbíral dřevo (B. T. Šabat 96b). Bible říká, že Celofchad zemřel kvůli svému hříchu na poušti. Rabi Betera se odmítá smířit s tím, že by otec dcer, které tak hluboce milují Sion, mohl znesvětit šabat, jak se domnívá rabi Akiva. Spíše věří tomu, že se pokusil ukvapeně proniknout do Země izraelské. Alespoň však předal svou vášeň

pro tuto zem svým dcerám.

BALAK (4M 22,2–25,9)

„Není hadače v Jaakovi a kouzel v Jisraeli není...“ (4M 23,23)

Co nám chce říct sidra Balak, vyprávějící o pohanském věštci, jenž byl najat, aby proklel Izrael, a který namísto toho předpoví Izraeli nejvzletnějšími metaforami jeho nejvyšší mesiášské poslání? Existují skutečně jedinci, kteří jsou nadáni schopností předvídat budoucnost, a měli bychom

je vyhledávat, aby nám pomohli řešit obtížné životní situace? A jestliže byl Balak skutečně obdařen vyššími schopnostmi a prorockým zrakem, jež mu dal Hospodin, proč Tóra tak vítězoslavně zaznamenává skutečnost, že Biláma ben Beora Izraelci zabili mečem spolu s midjánskými nepřáteli při dobývání Svaté země (Jozue 13,22)? A proč se v Bibli vedle sebe nachází křehká Biláмова poezie a zdánlivě směšná historka o mluvící oslici?

Domnívám se, že celá sidra o Bilámovi je studií kontrastů mezi legitimně získaným proctvím Mojžíše a úplnou inspirovaným kouzlem Bilámovým. Tóra chápe, že existují lidé, kteří se narodili nadáni zvláštními schopnostmi: lidé s fyzickou silou, s fenomenální fotografickou pamětí, ostrým

zrakem, který pronikne až k nejskrytějšímu dílkům, nebo s tak intenzivní koncentrací, že dokáže způsobit i explozi předmětů či zprostředkovat vzkazy od mrtvých.

Arciracionalista Maimonides nazývá všechny výroky pramenící z nadpřirozené komunikace a vnitřního zraku – včetně zvyku psát a nosit mystické amulety (*kamejot*) – „falešné a marnivé“, hraničící s modlářstvím (Maimonides, *Mišne tora*, Zákony o modlářství 1, 16); stejně tak odmítá veškeré magické předměty jako „zcela zbytečné“ i rav Josef Karo, který tvrdí, že takové objekty mají jen kladný psychologický vliv na nešťastné lidi (*Šulchan aruch*). Vilna Gaon však říká, že existují amulety a zařikávání, jež pramení z posvátného a božského. Nejvýznamnější názor na toto téma formuloval rav Šlomo ben Aderet (Rašba, *Responsa* 548), když musel posuzovat věrohodnost reba Nissima, který tvrdil, že dostává zprávy od anděla; velký talmudský učenec Rašba tvrdí, že božská komunikace, která se podobá proroctví, je vlastní jen tomu, kdo je skutečně moudrý a zbožný, silný a odvážný a také dostatečně majetný, aby nepotřeboval odměnu od lidí, kteří vyhledávají jeho rady. Důkazy o nadpřirozených schopnostech od lidí, kteří nevynikají v Tóře ani zbožnosti, nelze brát vážně, jinak si člověk zahrává s modlářským, či dokonce démonickým pochlebováním.

Mojžíš byl prorok; Bilám byl pouhý věštec. Mojžíš hledal Boží pravdu, zatímco Bilám toužil po zlatu a stříbře.

Bible hovoří zcela jasně: varuje nás před vyhledáváním jakýchkoli kouzel nebo magie. Naši proroci nevynikali ve věštění budoucnosti, spíše se snažili kritizovat to, co viděli, a nabádat k morálnějšímu chování. A rozhodně za své výčitky nebrali odměnu. Jedinec, který postrádá náležitě – jen obtížně získatelné – intelektuální a duchovní znalosti a schopnosti a snaží se předvídat budoucnost, není nic než „mluvící oslice“ v naší sidře.

(Z komentářů rabiho Šlomo Riskina vybrala a přeložila A. Marxová. Biblické citáty jsou převzaty z překladu rabína E. K. Sidona.)

BOHOSLUŽBY v pražských synagogách – červen 2013

Staronová synagoga

31. 5.	pátek	večerní bohoslužba	20.00 hodin
1. 6.	sobota	ŠELACH LECHA 4M 13.1–15.41 hf: Joz 2,1–24 mincha – perek 3 konec šabatu	20.40 hodin 22.10 hodin
7. 6.	pátek	večerní bohoslužba	20.00 hodin
8. 6.	sobota	ŠABAT ROŠ CHODEŠ TAMUZ KORACH 4M 16,1–18,32 mf: 4M 28,9–15 hf: Iz 66,1–24 mincha – perek 4 konec šabatu	20.45 hodin 22.18 hodin
9. 6.	středa	2. den Roš chodeš tamuz	
14. 6.	pátek	večerní bohoslužba	20.00 hodin
15. 6.	sobota	CHUKAT 4M 19,1–22,1 hf: Sd 11,1–33 mincha – perek 5 konec šabatu	20.50 hodin 22.24 hodin
21. 6.	pátek	večerní bohoslužba	20.00 hodin
22. 6.	sobota	BALAK 4M 22,22–25,9 hf: Mi 5,6–6,8 mincha – perek 6 konec šabatu	21.00 hodin 22.26 hodin
25. 6.	úterý	půst 17. tamuz	1.40–22.05 hodin
28. 6.	pátek	večerní bohoslužba	20.00 hodin
29. 6.	sobota	PINCHAS 4M 25,10–30,1 hf: Jr 1,1–2,3 mincha – perek 1 konec šabatu	21.00 hodin 22.25 hodin

V sobotu šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

*Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.*

V sobotu mincha (odpolední modlitba) od 13.30 hodin.

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu od 8.55 hodin.

Páteční večerní bohoslužby budou 7. 6. od 19.15 a 21. 6. od 19.25 hodin.

Vyjma uvedených se zde večerní bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha

(Maiselova 4, Praha 1)

Kabalat šabat každý pátek od 18.00 hodin.

Úvod do judaismu každé úterý od 19.45 hodin,

četba siduru každou středu od 18.30 hodin,

židovská filosofie a mystika každou středu od 19.45 hodin.

ZLATÁ ČESKÁ NUDA

rozhovor s bohemistou a překladatelem Pe'erem Friedmannem

Překladatel a bohemista Pierre Pe'er Friedmann se narodil v Cholonu, nedaleko Tel Avivu, absolvoval obor literatura na Telavivské univerzitě, kde se věnoval české literatuře 20. století, hlavně Karlu Čapkovi; pak studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Skoro deset let v Izraeli pracoval jako literární kritik v deníku Maariv a v časopise Time Out, kde psal především o překladové světové literatuře. V současné době přispívá do novin Háarec překlady a články o české literatuře, překládá z češtiny do hebrejštiny. Přeložil například dva romány Jáchyma Topola (Kloktat dehet a Chladnou zemí) a sbírku Čapkových fejetonů Kritika slov, několik povídek Ivana Krause a dalších autorů. Nyní pracuje na překladu Spalovače mrtvol Ladislava Fukse a vyučuje hebrejštinu na Lauderových školách v Praze.

Pe'ere, mohl byste říci pár slov o své rodině, rodičích, prarodičích...

Pocházím z obyčejné rodiny, normální střední třídy. Máma se narodila v Izraeli, její rodiče pocházeli z Polska, přežili holocaust. Táta se narodil ve Francii, ale oba jeho rodiče pocházeli z Německa. Když se narodil, odstěhovali se zpátky do Německa, pak zkusili žít v Izraeli, ale nelíbilo se jim tam, tak znovu odjeli do Německa. Z táty vyrostl velký sionista, a když mu bylo asi dvacet, odjel sám do Izraele. Tam ovšem brzy vystřízlivěl.

Proč jste si na studiích vybral právě českou literaturu?

Vlastně jsem studoval literární teorii, protože v Izraeli se česká literatura nebo bohemistika studovat nedá. V poněkud omezeném izraelském akademickém světě se zajímají jen o jediné Slovany, a to jsou Rusové. Takže všichni pořád píšou o Dostojevském. Ale mně se přesto podařilo soustředit se na českou literaturu, a to díky pár vnímavým a překvapivě otevřeným profesorům. Na Telavivské univerzitě jsem se ale začal učit česky, což je úplný zázrak, že se tam čeština učí, a prostřednictvím jazyka jsem pronikal víc a víc do literatury a nacházel víc a víc materiálu – třeba autory, které v Izraeli nikdo nezná.

A měli jste nějaké rodinné vztahy s Čechami?

Naše rodina nemá s Českou republikou nic společného – to jsme si dlouho mysleli. Matčini rodiče se narodili v Polsku, přežili holocaust a emigrovali do Izraele. Teprve když dědeček zemřel, zjistili jsme, že nějaký, a dost



Foto Pavlína Šulcová.

zvláštní, vztah by tu mohl být. Našli jsme pětistránkový autobiografický text, který děda natukal na psacím stroji. Popsal, co zažil jako partyzán, který utekl z Osvětími, a to dokonce dvakrát. To jsme věděli. Ale nevěděli jsme o tom, co ještě napsal – jak po válce žil v Praze v domě prezidenta Beneše, který se k němu choval jako k vlastnímu synovi. Víme určitě, že děda bojoval jako partyzán u Prahy; ale ten příběh s Benešem je příliš fantastický na to, aby mohl být pravda, ale na druhou stranu, je také příliš fantastický, aby si ho děda vymyslel... I strýc si pamatuje, že děda o tomhle už mluvil, ale i jeho překvapilo, že si dal práci a zapsal to. Takže to pro něj asi opravdu bylo důležité a snad na tom něco pravdy je.

Jak se mu povedlo dvakrát utéct z Osvětími?

To vážně nevím. Ale dosvědčili to i jiní lidé a existují o tom doklady.

A proč vás zaujal právě Karel Čapek? Co z něj je přeloženo, jak je v Izraeli známý?

Čapek patří k nejpřekládanějším a nejoblíbenějším českým autorům v Izraeli. Byly přeloženy skoro všechny jeho romány, ale pravda je, že většina z nich hodně špatně a hodně dávno. Ale chybí překlady spousty jeho povídek, ani *Povídky z jedné a druhé kapsy* nevyšly celé. Nepřeložily se ani jeho první povídkové sbírky, ani jeho krásné fejetony a eseje.

Čapek mě zaujal, protože to je úžasný spisovatel, to byl hlavní důvod. Pak, když jsem četl dál, jsem si uvědomil, nakolik jsou jeho texty i filosofickým zkoumáním. Podle mě cítil jako své životní poslání pronikat hlouběji a hlouběji ke smyslu pravdy. Je neuvěřitelné, kolik z jeho díla je věnováno skutečnosti, že se nikdy nedostaneme pod povrch věcí, že nikdy nepochopíme a neobsáhneme „jednu a jedinou pravdu“. Tohle téma je přítomné v celém jeho díle, od *Božích muk*, první knihy povídek, kterou psal sám, bez Josefa, až po poslední román, který nedokončil; a je samozřejmě i v *Horďubalovi*, textu, který se musí vyprávět dvakrát, abychom vůbec začali něco chápat. Kdysi jsem v jednom článku o Čapkovi četl velmi dobré přirovnání: zatímco Josef byl kubistický malíř, Karel zkoušel kubismus v literatuře. Tahle myšlenka se mi hodně líbí.

Kdy se vlastně začalo s překládáním české literatury do hebrejštiny?

Česká literatura byla do hebrejštiny přeložena již ve 30. letech 20. století: tehdy byly přeloženy knihy Karla Čapka. Několik knih překládali dva překladatelé, z nichž jeden asi uměl líp česky – druhý česky často vůbec neuměl, ale hebrejsky ano. Jiné texty nebyly vůbec přeložené z českého originálu, nýbrž z dalšího překladu, třeba z němčiny, angličtiny atd. V sedmdesátých letech se objevila nová překladatelka Ruth Bondyová, rodilá Češka žijící v Izraeli, byla už velmi známá novinářka. Jejím prvním překladem se stal *Dobrý voják Švejk*. Ten už byl, mimochodem, přeložen dvakrát předtím, ale ne z češtiny, a ne celý. Byl ale v Izraeli velmi oblíbený: již v roce 1936 byla do hebrejštiny přeložena hra Maxe Broda o dobrém vojákovi Švejkovi, původně napsaná německy, a stala se jedním z nejnámějších představení hebrejského divadla v Erec Israel, hrála se víc

než 700krát! Bondyová *Švejka* přeložila také ve spolupráci – spolu s izraelským novinářem Chajimem Izakem, který uměl hebrejsky o mnoho líp než ona, protože studoval v ješivě, ale česky samozřejmě neuměl vůbec.

Paní Bondyová sama řekla, že kdyby překládala *Švejka* teď, byla by „ostřejší“. Do jaké míry se podle vás podařilo zachytit jadrný *Švejkův* jazyk v hebrejštině?

To je dobrá otázka, ale těžko se na ni odpovídá. U hebrejštiny je potíž, že většina vulgárních slov pochází z arabštiny, jidiš atd. Je jasné, že žádný rakousko-uherský oficír nemůže mluvit jidiš nebo arabsky... Tohle je problém, na který narazí každý překladatel: v hebrejštině prostě nemáme dobré sprostárny. Půjčujeme si je z jiných jazyků. A samozřejmě také z ruštiny a dalších slovanských jazyků a z němčiny, takže nějak se to dá řešit, hlavně v knihách, které se odehrávají na počátku 20. století. Člověk tyhle výrazy může použít, i když znějí v dnešní hebrejštině trochu archaicky, ale do té doby se hodí výborně.

Ruth Bondyová během čtyřiceti let přeložila naprostou většinu všech českých knih, které v Izraeli vyšly, mj. texty J. Škvoreckého, M. Kundery, B. Hrabala, J. Weila, O. Pavla. Co do hebrejštiny naopak přeloženo nebylo?

Ano, Ruth udělala obrovský kus práce. Překládalo i pár dalších lidí, takže by se dala očekávat širší škála výběru, ale pořád chybí spousta dobré české literatury. Nebylo přeloženo nic z českého undergroundu. Žádný Egon Bondy, žádný Zábrana. Žádná filozofie, tedy žádný Patočka. Havla přeložila Bondyová jednou, a to pět jeho esejů o společnosti. Havlovy hry nikdy v hebrejštině nebyly publikovány, i když divadelní představení byla. Klíma i Škvorecký byli přeloženi z angličtiny. Arnošt Lustig byl přeložen z němčiny a pak, myslím, z angličtiny. Hebrejsky nevyšlo ani nic porevolučního novějšího než první knihy Viewegha, tedy žádná Hůlová, žádný Zmeškal, Ajvaz, Balabán, žádná Soukupová. Stejně tak v hebrejském překladu nemáme nic staršího než Čapka nebo Haška, tedy žádného Nerudu, který byl nejen významný spisovatel 19. století, ale prý i antisemita, ale ani žádný Zeyer, který zase naopak nebyl antisemita, ale napůl Žid, žádná Němcová. Nemáme žádnou

poezii, tedy žádný Seifert ani žádný Nezval. No, a žádný Tigrid, Jiří Suchý, Arnošt Goldflam, Josef Váchal samozřejmě také ne, *Saturnin* ne, vynikající *Pan Brouček* ne...

Kdo v současné době – kromě paní Bondyové – české autory do hebrejštiny překládá?

Jen Ruth a já. Jestli se nepletu, tak ti, kdo něco přeložili tu a tam, už zemřeli. Z češtiny překládal i jeden Slovák, pár dalších překládalo z němčiny. Dnes jsme to opravdu Ruth a já.

Jaká je vůbec situace akademické bohemistiky v Izraeli?

Vůbec neexistuje. A je to divné, protože česká literatura je v Izraeli opravdu populární. Na druhou stranu je to hodně obtížný jazyk a malý národ a v Izraeli žije dost málo Čechů, takže tolik nepřekvapuje, že se nenašel nikdo, kdy by s tím něco dělal. Ale stejně jsem přesvědčený, že kdyby se na izraelských univerzitách zavedly třeba semináře české literatury, byl by o ně zájem. Jenže bohužel – izraelsští akademici čtou pořád dokola ty samé texty a zkoumají je z freudovské perspektivy, z homosexuální perspektivy a postkoloniální perspektivy, a už nemají čas na dobrou literaturu, jen na perspektivy.

Jaká jsou největší úskalí při překladu z češtiny do hebrejštiny?

Kromě českých předpon a přípon, které v hebrejštině prakticky neexistují, odlišného slovosledu a české diakritiky to je rejstřík mluvené a spisovné češtiny. To jsou, jak známo, dva odlišné jazyky, přičemž autoři v dílech hovorové výrazy používají. Podobný stylový rejstřík v hebrejštině není. Když u Topola v knize *Kloktat dehet* sirotci mluví hovorovou češtinou, říkají bejt místo být nebo používají slang jako fotr místo otec, nemůžeme to jen tak překládat do hebrejštiny. V ostatních evropských jazycích je situace přece jen jednodušší, něco na způsob mluvené řeči, odlišné od jazyka literárního, v nich vždycky najdeme. Když jsem překládal Topola, musel jsem se rozhodnout, jak do hebrejštiny přeložit řeč jeho sirotků.

Jak jste to vyřešil?

Rozhodl jsem, že budu psát tím nejméně „spisovným“ způsobem, jaký mi hebrejštiny umožňuje. To znamená, že místo *aba šelcha* (tvůj otec nebo tvůj táta)

budu psát *abašcha* (tvůj fotr), a to i přesto, že pro mnoho čtenářů to už bude na hranici únosnosti. Podle toho, co napsali recenzenti, s tím ale neměl nikdo žádný problém. Ohlasy na překlad byly, mimochodem, velmi dobré. Jediná kritická výtka se týkala toho, že jsem rozhodl zahrnout do překladu i „chyby“, které nejsou slyšet v řeči, nýbrž je vidíme pouze v psaném textu.

Opravdu jsou Izraelci tak citliví na spisovný jazyk?

Hovorový jazyk samozřejmě existuje, ale problém je v tom, že se neuvěřitelně těžko přepisuje tak, aby v knihách „zněl“ věrohodně. Máme běžný rejstřík jazyka, ale zatímco čeština má „každodenní“ rejstřík a nízký rejstřík a obě roviny lze použít jak v řeči, tak v psaní, hebrejštiny má jen „běžný“ jazyk, ale už nemá na výběr z nižších rejstříků. Máme jen hodně spisovnou rovinu, téměř protobiblickou, a mnoho, snad až příliš mnoho, izraelských autorů používá takový hodně básnický jazyk. Ale v hebrejštině prostě není jazyková rovina, kterou lze psát tak, aby text zněl jako „hovorový“. Vždycky se to musí nějak přizpůsobovat. V tomhle to mají čeští autoři snadnější a překladatelé do hebrejštiny, kteří chtějí překládat moderní českou literaturu, se opravdu nadřou. Je snadnější překládat Svatopluka Čecha než Topola. Přeložil jsem první kapitulu *Pravého výletu pana Broučka do Měsíce* a pár Nerudových povídek a bylo to celkem snadné právě proto, že jejich jazyk je archaický. Pro tohle máme v hebrejštině dokonalá slova a rejstříky.

Neexistují různé slangové výrazy, které pronikají do mluveného jazyka, třeba slova z vojenského slangu?

Ale ovšem že jsou. A máte pravdu, armáda je úžasný zdroj mluveného jazyka. Ale i v tomhle případě lze slangová slova použít jen ve velmi specifickém kontextu. Česká postava nemůže v hovorovém mluveném izraelském vojenském slangu. Raději se snažím najít jiné řešení, hledat ten správný výraz. Hodně mi pomáhá internet, když víte, kde hledat, je to vynikající nástroj.

Pronikají do mluvené hebrejštiny také ruská slova?

Spousta ruských slangových slov používají vojáci. I když to zní nezdravě, do

(pokračování na str. 15)

ŽIDÉ NA VYSOČINĚ

Jak pokračuje revitalizace: slovem i obrazem (IV)

Další dvě místa, pro svou významnou historii i dochované památky zahrnutá do projektu revitalizace židovských památek, leží na Českomoravské vrchovině. Jedná se o Novou Cerekev u Pelhřimova a Polnou. Obě místa mají po



Synagoga v Nové Cerekvi je jednou ze dvou dominant obce.

staletí doloženou přítomnost Židů a židovských obcí, po kterých zůstaly cenné synagogy a hřbitovy, v Polné navíc unikátní a dobře zachované ghetto.

NOVÁ CEREKEV

I když jsou doklady o pobytu Židů v Cerekvi už z roku 1570, doklady o existenci židovské obce máme k dispozici až z počátku 18. století. Hlavní rozkvět zdejší obec zažila ve století devatenáctém. V jeho polovině, kdy byli v rakouském mocnářství Židé de facto zrovnoprávněni s ostatními obyvateli, jich v Nové Cerekvi žilo asi 160 (přibližně 13 procent obyvatel městečka). Tehdy si také postavili na místě staré dřevěné modlitebny novou synagogu, která se dochovala až do našich dnů. Nelze ji přehlédnout a vedle farního kostela je nejvýraznější budovou v obci. Do určité míry Nová Cerekev připomíná některá městečka v Polsku a na Ukrajině, kde také mezi přízemními a nízkými domky městeček a městysů najdeme neočekávaně vysoké a rozlehlé budovy synagog; dnes ovšem bohužel častěji už jen jejich pozůstatky.

Synagoga v Cerekvi se dochovala více méně v podobě, kterou jí před sto padesáti sedmi lety její stavitelé dali. Výrazná novorománská budova s orientálními prvky, se širokými rizalito-

vými věžicemi, hodinami v západním průčelí a pětibokou východní apsidou, byla postavena před rokem 1855 na základě projektu místního architekta Šimona Walsera ze sousedního Čížkova. Stavba neobvyklé a originální podoby je jednou z nejstarších ukázek historismu 19. století v synagogální architektuře. Architekt se nepochybně inspiroval středověkou normanskou architekturou, k níž přidal prvky historismu i moderní umělecké interpretace. Jde o jednu z prvních synagog, která byla v českých zemích posta-

vena nezávisle na starší tradici synagogální architektury bezprostředně po získání rovnoprávnosti.

Rozlehlý interiér, obklopený ze tří stran zděnými ženskými galeriemi na masivních pilířích, je díky velkým a četným oknům nezvykle světlý. Z vnitřního zařízení se zachoval vysoký dřevěný aron ha-kodeš s hebrejským nápisem a kamennými deskami desatera.

Na dohled od synagogy se rozkládají oba místní židovské hřbitovy, starý s náhrobky ze 17. století a s ním v roce 1866 založený a propojený nový hřbitov se zajímavou novogotickou obřadní síní.

OD GOTIKY PO SOUČASNOST

Tématem stálé expozice, která bude v prostorách novocerkevske synagogy umístěna, je architektura synagog v českých zemích. Synagogy jsou architektonicky nejvýznamnějšími stavbami židovských sídlišť, z nichž některé i přes nepříznivé podmínky

(pogromy, církevní zákazy, vypovězení, šoa, devastaci v letech 1948–89) zůstaly zachovány dodnes a jsou nejvýznamnějším hmotným svědectvím o kultuře a životě židovských komunit od středověku až do 20. století. Tyto stavby jsou dnes nejen dokladem bohaté kultury a historie Židů na našem území, ale také památníky tisíců vyvražděných židovských obyvatel českých zemí. Mimo to jsou synagogy často také hodnotnými doklady místního stavitelství Čech a Moravy, které si zaslouží důslednou památkovou ochranu a odpovídající veřejné kulturní využití. Expozice zahrne ucelený přehled všech významných staveb tohoto druhu v České republice od 13. do 20. století a zdokumentuje jejich podobu a vývoj pomocí stavebních plánů, kreseb a obrazů, fotografií, modelů i moderních audiovizuálních prostředků. Jejím autorem je PhDr. Arno Pařík, odborný pracovník Židovského muzea v Praze, ve spolupráci s ing. Jaroslavem Klenovským, který se dlouhodobě zabývá historií synagogální architektury na Moravě.

Synagoga prošla v letech 2000 až 2006 částečnou rekonstrukcí, kdy byla zajištěna statika, řešeno odvlhčení objektu, opraven krov a položena nová střešní krytina.

V rámci projektu revitalizace byly provedeny tyto stavební činnosti: oklepání degradovaných vnitřních a vnějších omítek a aplikace nových sanačních omítek, pořízení nových probarvených fasádních omítek a restaurování terakotových prvků na fasádě, výměna drobných poškozených částí krovu, krytiny na apsidě aronu, izolace klenby synagogy, restaurování terakotových prvků na střeše a výměna klempířských prvků, ošetření krovu proti dřevokazným houbám a škůdcům, osazení nových vnitřních oken, pořízení nových dřevěných lavic, restaurování stávajících dveří a doplnění nových dveří, nová skladba podlahy, položení kamenné a cihlové dlažby,



Pohled do obnovené ženské galerie.

očištění a ošetření kamenných prvků, nové rozvody elektro a zabezpečovací zařízení, vybudování sociálního zařízení pro průvodce, celková restaurátorská obnova aronu ha-kodeš, obnova lustrů a dalších svítidel synagogy, vybudování zázemí pro průvodkyni včetně pokladního pultu v přízemí.

Zahájení návštěvního provozu v synagoze v Nové Cerekvi je plánováno na začátek turistické sezony 2014.

POLNÁ

O polenské synagoze, rabínském domě i jeho cenné a dobře dochované židovské čtvrti se už psalo v *Rch* několikrát. Zopakujme si tedy jen základní fakta.

Roku 1681 přikázal kníže Dietrichstein, jehož rodu patřilo město po roce 1620 takřka tři sta let, místním Židům nové sídliště na východním okraji města. Tam byla v roce 1683 postavena klenutá synagoga, přestavěná při úpravách roku 1863 v novogotickém slohu. Po roce 1994, kdy byla vrácena Federaci ŽO v ČR, prošla synagoga celkovou obnovou a v září 1999 byla zpřístupněna veřejnosti.

Dodatečně se podařilo, zejména díky úzké a dlouhodobé spolupráci s městem při záchraně a obnově židovských památek, získat do vlastnictví federace i rabínský dům. Ten byl postaven v roce 1713 a později několikrát stavebně upravován. Jeho současná náročná obnova v rámci revitalizace zahrnuje vlastní budovu, rituální lázeň v suterénu i černou kuchyni v přízemí.

HILSNEROV PŘÍPAD

Polná je mezinárodně proslulá tzv. Hilsnerovou aférou. Vražda devatenáctileté Anežky Hružové v březnu 1899 odstartovala asi největší antisemitskou kampaň v českých zemích před příchodem nacistů. Ta poznamenala na přelomu 19. a 20. století nejen českou, ale i celou rakousko-uherskou společnost. Z vraždy byl neprávem obviněn polenský židovský mladík Leopold Hilsner a ve dvou procesech byl odsouzen k trestu smrti. Císař Fran-

tišek Josef I. cestou milosti trest smrti zrušil, a poté byl Hilsner odsouzen na doživotí. V aféře se významně angažoval budoucí prezident ČSR Tomáš Garrigue Masaryk, který se rozhodně postavil zejména proti rozšířené pověře, že se jedná o tzv. rituální vraždu, provedenou Židy za účelem získání křesťanské krve.

K hlavní expozici, která bude instalována v rabínském domě s názvem *Jeviště antisemitismu: Případ Leopolda Hilsnera*, její autor, pracovník Židovského muzea PhDr. Michal Frankl, uvádí:

„Cílem výstavy je na příkladu Hilsnerovy aféry poukázat na roli předsudků v české společnosti a ozřejmit, jakým

způsobem vznikají, jak mohou být integrovány do kulturních a politických diskurzů, jak mohou ovlivňovat náš pohled na svět a například – jako v případě Leopolda Hilsnera – nalézání a výkon spravedlnosti. Téma předsudků, jejich šíření, medializace a zneužití slouží také jako nástroj či můstek, jak Hilsnerově aféře poskytnout širší rozměr. Výstava proto bude vhodným prostředím pro diskuse o současných společenských problémech, například o rasismu, o předsudcích, jež se dnes běžně vyskytují, o jejich medializaci a politizaci, o nalézání spravedlnosti ve vztahu k lidem, kteří se něčím vymykají či odlišují od normálu.“

Hlavní expozice v patře bude doplněna v přízemí rabínského domu stálou expozicí věnovanou historii a památkám židovské obce v Polné, stavební historii synagogy, rabínského domu a celého polenského ghetta, jeho institucím, historickému vývoji a význačným rodákům. Jejím autorem je nám již dobře známý PhDr. Arno Pařík.

STAVEBNÍ PRÁCE

Synagoga: odstranění vzlínající vlhkosti vzduchovým kanálem na severní straně, oprava synagogálních lavic, přemístění aronu do zimní modlitebny v rabínském domě na jeho původní místo, vybudování repliky původního aronu dle historické fotodokumentace, výměna vitráží, vybudování zázemí pro průvodce, drobná oprava střešního pláště, lokálních poruch na fasádě.

Rabínský dům: výměna poškozených částí krovu a klempířských prvků, ošetření krovu proti dřevokazným houbám a škůdcům, sanace trámů stropu, zaklopení stropu, obnova podlahy půdy, vybudování nových přípojek silnoproudu, vody, kanalizace a slaboproudu, zabezpečení požární a proti vniknutí, nové omítky v interiéru a exteriéru, nové fasádní nátěry, restaurování výmalby interiéru, kompletní nová dřevěná okna a dveře, vybudování návštěvního centra v přízemí, včetně sociálního zařízení pro návštěvníky, obnova čtyř expozičních místností v přízemí (sanace klenob, nová skladba podlah), včetně obnovy pece a černé kuchyně, zpřístupnění mikve – vybudování nového schodiště, vybudování zázemí pro lektory a účinkující v prvním patře, nová kamenná a cihlová podlaha v přízemí a cihlová a dřevěná v patře, obnova konstrukce balkonu, restaurování aronu v zimní modlitebně, pořízení lavic do zimní modlitebny, instalace elektrických kachlových kamen v přízemí a v patře.



Restaurování interiéru rabínského domu v Polné.



Pohled do synagogy – současný stav. Foto na této dvoustraně J. Daniček.

Také v Polné se počítá s otevřením rabínského domu a jeho expozic na jaře příštího roku. Synagoga bude zpřístupněna už na podzim 2013.

(S použitím materiálů A. Paříka a J. Kindermann) **JÍŘÍ DANÍČEK**

ŽIDÉ S ERBEM

Osudy novošlechticů v Rakousku-Uhersku

Do roku 1918 bylo v podunajské monarchii nobilitováno kolem 450 osob s židovskými kořeny (zpočátku se jednalo výhradně o konvertity, po roce 1848 přibývalo i lidí židovského náboženství). Jako ostatní novošlechtici získali titul za zásluhy o monarchii (v jakékoli oblasti, u Židů se jednalo většinou o úspěchy v podnikání a s tím spjatou dobročinnost). Toto atraktivní a přitom málo známé téma zpracoval v obsáhlé publikaci historik Jan Županič; čerpal při tom především z archivních pramenů. Biografickou část, zachycující podrobně osudy 200 rodin, uvedl pojednáním o vývoji židovské šlechty a jejích specifikách, dále o možnostech nabytí titulu v Rakousku-Uhersku, především v Předlitavsku. Autor charakterizuje i erby novošlechticů a zajímavosti židovské heraldiky. Kniha je doplněna obrázky židovských šlechtických erbů, které vytvořil Michal Fiala. Následující text čerpá z Županičova úvodu, z knihy přetiskujeme i ilustrace erbů.

KONVERTITÉ A SLUŽBA CÍSAŘI

Vznik a rozvoj židovské šlechty byl, jako celý proces emancipace židovského obyvatelstva v Rakousku-Uhersku, umožněn reformami císaře Josefa II. Díky nim se Židům v monarchii otevřela cesta ke vzdělání, k obchodu, finančnictví, ale také k povinnosti sloužit v armádě, tedy k oblastem, v nichž budou druhé a třetí generace původních Židů z ghetta vynikat – i získávat šlechtické tituly.

Prvenství v nobilitaci osob židovského původu, ovšem výhradně jen pokřtěných, na území svatě říše římské přisuzují historické prameny sourozencům PETEROVI A PAULOVI RICCIOVÝM z Jižních Tyrol. Peterovi za udatnost v boji se vzbouřnými rolníky roku 1525 a známějším Paulovi, autorovi vědeckých prací o Tal-

mu a kabale, osobnímu lékaři císařů Maxmiliána a Karla V. a českého a uherského krále Ferdinanda I. byl roku 1530 za služby a podporu panovníka v čase Lutherovy reformace. Další pokřtěná židovská rodina pocházela původně z italského Udine a titul získal konvertita PAUL WEIDNER, pův. jménem Ascher Jehuda (zemř. 1585), učitel hebrejštiny na Vídeňské univerzitě, osobní lékař Ferdinanda I. a cenzor hebrejských knih (!), který v letech 1560 až 1583 zastával dokonce třikrát úřad rektora univerzity. Židovský původ byl přičítán i známému komorníkovi Rudolfa II. FILIPU LANGOVI z Langenfelsu. Podle



Höning, šlechtic z Höningsbergu: lev odkazuje na jméno Israelova otce Löbla a současně je figura lví mrtvolky alegorií Netolerance, která byla s pomocí Boží poražena a stala se příbytkem včel – židovské populace v monarchii. Tabáková rostlina odkazuje na Höningovu činnost v tabákovém kolegiu.

Županiče „šlo téměř jistě o pomluvu, která měla snížit vážnost úplatného a mimořádně nepopulárního císařského služebníka. Zároveň to ale ukazuje obraz židovského konvertity plný předsudků, patrně v českých zemích přelomu 16. a 17. století běžný.“

(Čtenáře jistě napadne v tuto chvíli otázka – a co finančník JAKUB BASEVI, známý jako první židovský šlechtic v dějinách? Archivní prameny říkají, že Baševimu byl roku 1622 udělen erb a predikát z Treynberka, nikoli šlechtický titul, na nějž by jako Žid tehdy ani nemohl pomyslet, nicméně v pobělohorském chaosu mohl být mezi šlechtice počítán.)

Mezi dalšími známými nobilitovanými Židy jmenuje autor DIEGA D'AGUILAR (1699–1759) ze Španělska, prvního významného nájemce tabákového monopolu v monarchii, či PERLINA LIPMANNA

(1705–1768), jenž po konverzi přijal jméno ALOIS WIENNER. Působil na Vídeňské univerzitě jako učitel hebrejštiny a zabýval se též alchymii. Šlechtický titul mu udělila císařovna Marie Terezie za zásluhy o rozvoj státu a vědy roku 1746.

Řada židovských konvertitů získala šlechtický titul i tím, že se oženila či přivdala do urozených rodin. Stávalo se to většinou tak, že mezi aristokraty byl přijat movitý židovský partner. Ale nebylo to pravidlem, jak ukazuje zajímavý osud rodiny HORECKÝCH Z HORKY: Franz Leopold, syn z původně muslimské rodiny vysokého důstojníka osmanské armády Mehmeda Beje, který přijal křesťanství a za služby císaři Leopoldu I. byl povýšen na šlechtice, si z jednoho tažení přivezl židovku jménem Borah. Tu nechal vychovat na panství svého přítele barona Horeczkého. Zde se do ní zamiloval mladý baron Leopold Horeczký a prosadil si i sňatek (jeho nastávající se ovšem musela nechat pokřtít). Mladým manželům se roku 1747 narodil syn Simon, brzy poté však Leopold zemřel a vdova po něm se rozhodla vrátit k víře předků. I se synem se k židovství skutečně vrátila. Do konce života pak sídlila v moravských Ivanovicích.

Námětem na román by mohl být vzestup JOSEFA HUPPMANA (1814–1897), polského Žida z Oleska v Haliči. Svou kariéru zahájil jako pouliční obchodník v Petrohradě, kdy prodával tabákové výrobky studentům. Získané peníze investoval a nakonec založil továrnu na cigaretový papír v Drážďanech. Roku 1850 se oženil s Katrin Seemanovou, někdejší milenkou ruského cara Mikuláše I., a roku 1868 byl povýšen do šlechtického stavu (před svatbou konvertoval). Dcera Josefa a Katrin jménem Nadine se roku 1884 v New Yorku provdala za Leopolda, hraběte Kolowrata-Krakowského, jenž pocházel z jedné z nejvznešenějších českých šlechtických rodin.

nem Nadine se roku 1884 v New Yorku provdala za Leopolda, hraběte Kolowrata-Krakowského, jenž pocházel z jedné z nejvznešenějších českých šlechtických rodin.

PODNIKATELÉ A BANKÉŘI

Ačkoli josefínské reformy Židy nezrovnoprávňovaly s křesťany a ačkoli od



Taussig z Bodonie: Lékař Gabriel Taussig byl jeden z mála židovských šlechticů, kteří si do erbu vložili Davidovu hvězdu.

roku 1726 platil potupný familiantský zákon (který omezoval právo na sňatek vždy na jediného syna židovských rodičů), význam Židů v monarchii rostl a židovští podnikatelé (bratři PORGESOVÉ, LEOPOLD JERUSALEM, ARON BEER PRZIBRAM ad.) patřili v první půli 19. století k nejvýznamnějším průkopníkům industrializace. Ve 30. letech měla například více než polovina textilk v Praze a okolí židovské vlastníky. A nastal čas, kdy byli nobilitováni i nepokřtění Židé monarchie.

První Židem, který v habsburské říši získal šlechtický titul, byl ISRAEL LÖBL, syn vetešníka z Chodové Plané. Otec LÖBL HÖNIG se specializoval na dodávky naturálií pro rakouskou armádu a roku 1752 si se svými syny pronajal od českých stavů tabákový monopol pro pražská města a posléze – spolu s dalším českým Židem Jakobem Mosesem Dobruschkou a jinými souvěrci – v celých českých a rakouských zemích. Roku 1783 Israel napomohl tomu, aby byl tabákový monopol převeden zpět do rukou státu. Císař Josef II. se mu odměnil nejen významným místem vládního rady a ředitele tabákové režie, ale též titulem HÖNIG, SLECHTIC Z HÖNIGSBERGU. Druhým nobilitovaným Židem byl JOACHIM POPPER (původem ze středočeské Březnice), hlavní intendant tabákového konsorcia, který se roku 1772 stal (stejně jako předtím jeho otec Wolf) primátorem českého Židovstva a roku 1790 získal od Leopolda II. šlechtický titul.

Nad příslušností ke katolické víře začaly nabývat vrchu zásluhy prokázané státu, monarchovi. Takto získali své tituly tři bohatí vídeňští velkoobchodníci NATHAN ADAM ARNSTEINER (Arnstein), BERNHARD ESKELES a SALOMON HERZ, kteří za koaličních válek s Francií na přelomu 18. a 19. století nezanedbatelnou měrou financovali rakouské vojenské operace. V důsledku válek s revoluční Francií získali šlechtické tituly i bankéři ROTHSCILDOVÉ: roku 1817 byli do šlechtického stavu povýšeni bratři Salomon Mayer, Mayer Amschel, Karl a Jakob a pět let

nato získali spolu se svým „londýnským“ bratrem Nathanem Mayerem i baronát.

Od vlády Marie Terezie (1740) do konce vlády Františka II. (1835) byly nobilitovány více než 4 tisíce osob, z toho 26 osob židovské víry či původu. V drtivé většině šlo o finančníky, bankéře a podnikatele, včetně nájemců tabákového monopolu.

NOVOPEČENÍ BARONI

Rovnoprávnosti se Židé dočkali až roku 1848 a poslední diskriminační opatření byla odstraněna v ústavě z roku 1867.

Nadále směli vlastnit pozemky kdekoli v monarchii, svobodně volit místo bydliště, studovat i působit ve státních úřadech. Jejich vzrůstajícímu významu odpovídal i stoupající počet nobilitací. Ve srovnání s předchozím obdobím se výrazně změnila sociální struktura příjemců titulu, v tomto ohledu se Židé nelišili od ostatních „nových šlechticů“. Ve Vídni, ale i v českých zemích se objevila nejen početná skupina nobilitovaných důstojníků, dále členů správních rad, stavitelů železnic, inženýrů, architektů, ale šlechtictví získávali také vysocí úředníci a intelektuálové – novináři, a dokonce umělci. Židé se nových šancí chopili tak razantně, že to spisovatele Hermana Bahra vedlo k žertovné poznámce, že „každý šlechtic, který má alespoň trochu rozumu nebo talentu, je okamžitě považován za Žida; lidé si to prostě neumějí jinak vysvětlit“. Šlechtický titul nebo alespoň některý řád monarchie se po roce 1848 stal jedním ze symbolů společenského vzestupu.

Židé často získávali šlechtický titul za dobročinnost, v této oblasti židovští fi-

lantropové skutečně vynikali, a ačkoli přímých nobilitací za charitu bylo poskrovnu, odměňovala se řády a nositel řádu si poté mohl o šlechtictví požádat. Jednalo se hlavně o tyto řády: Řád Marie Terezie, Řád svatého Štěpána, Leopoldův řád, Řád železné koruny (nejčastěji udělovaný) a či „nejslabší“ Řád Františka Josefa. Tak například za vybudování židovského ústavu slepců na Hohe Warte u Vídně získali posléze v roce 1870 baronát bankéři EDUARD, RYTÍŘ TODESCO, FRIEDRICH SCHEY Z KROMLY a JONAS, RYTÍŘ KÖNIGSWATER.

Od roku 1848 do rozpadu monarchie bylo uděleno kolem 6400 šlechtických titulů (kolem 8400, přičtou-li se stavovská povýšení již nobilitovaných rodů). Lze tedy hovořit o skutečné inflaci novošlechticů a s tím spjatou reakci progresivnější části společnosti: Od poslední třetiny 19. století v monarchii rostl počet osobností, které o udělení řádu (a šlechtického titulu) neusilovaly. Byli to hlavně čeští politici, kteří nesouhlasili s habsburskou vládou, ale o titul neměli zájem často ani představitelé židovských elit, i když Židé snad jako jediní rakousko-uherskou identitu skutečně přijali a patřili tak k pilířům monarchie. Nobilitaci údajně odmítli bratři Petschekové či „ocelový král“, zakladatel Poldi Kladno Karl Wittgenstein. Instituci šlechtictví kritizovali židovští intelektuálové (Karl Kraus), ale i politici – šedá eminence většiny rakouských vlád přelomu 19. a 20. století Rudolf Sieghar prohlásil, že by se cítil lépe „jako sekční šéf než jako nově upečený baron“.

Nicméně i v tomto období Židé řády přijímali rádi a mezi židovskými podnikateli se objevují představitelé nových odvětví: potravinářství – hlavně cukrovarnictví a pivovarnictví (KUFFNER, MAUTNER Z MARKHOFU, REDLICH), sklářství (INWALD), papírenství (FUCHS Z ROBERTINA), zpracování dřeva (POPPER Z PODHRÁGY). Nejvíce „novo-pečených“ šlechticů pochází stále z Vídně a Čech, Terst postupně zastínila hospodářsky stále významnější Halič.

(pokračování na str. 19)



Josef Wertheimer byl přední osobnost vídeňské židovské obce 19. století a průkopník sionismu; do rytířského stavu byl povýšen v roce 1868. Do erbu si vložil stříbrné kosé břevno s modrými kůly na koncích (talit); lva držícího svazek šípů (alergie židovské jednoty) a vycházející slunce (příslib nového úsvitu Židovského národa).



Erb Ludwiga Oppenheimera, majitele zámku Malá Skála, jenž mu byl udělen spolu s povýšením do rytířského stavu roku 1868. Heslo „Věrný a vytrvalý“ může odkazovat k loajalitě, již O. mnohokrát osvědčil císaři.

VAJHI BA-CHACI HA-LAJLA II

Stalo se o půlnoci v Tel Avivu – a jak je to v Izraeli dnes

Z Tel Avivu, kterému je věnována v minulém čísle *Rch* první část poznámek o týdenní cestě po Izraeli v březnu letošního roku, jsme se s několika přáteli, kteří dosud v zemi nebyli a chtěli si o ní udělat vlastní představu, vydali do Aradu, do Negevské a Judské pouště. Ještě než se ale vydáme na jih, musíme směrem k první části konstatovat známou pravdu, že je to jinak. Naštěstí v tomto případě ne všechno, ale v jednom důležitém detailu. Jak upozornila laskavá čtenářka z Jeruzaléma, Ben Gurion přečetl vyhlášení nezávislosti v Tel Avivu v pátek 14. května roku 1948 (6. ijar 5708) už ve čtyři hodiny odpoledne, nikoli o půlnoci, jak bylo uvedeno. Důvodem byl blížící se šabat a snaha nespojit první krok nového státu s porušením náboženských pravidel pro sedmý den. Oficiálně ale začal židovský stát existovat ve chvíli, kdy vypršel britský mandát, a to bylo o půlnoci, ba-chaci ha-lajla. Tím je, doufáme, název celého textu zachráněn a můžeme pokračovat.

NEGEV A JUDSKÁ POUŠŤ

Tel Aviv odděluje od Aradu, ležícího na hranici mezi Negevem a Judskou pouští, pouhých sto čtyřicet kilometrů. Když ale po dvou hodinách jízdy převážně po dálnici přijíždíme do cíle, je dojem, že vzdálenost v čase i v prostoru musí být



Judská poušť s obrysem tábora 10. legie.

mnohonásobně větší, intenzivní. Město vzniklo začátkem 60. let minulého století, po česku řečeno „na zelené louce“. Nic však nemá k zelené louce dál než místo, na kterém se rozkládá. Negevská poušť ho obklopuje od Středoziemního moře, skalnatá Judská poušť od moře Mrtvého. Všechno, co tu roste a zelená se, je jen a jen výsledkem usilovné činnosti jeho dvaceti tří tisíc obyvatel.

Arad, stejně jako Bílé město v Tel Avivu, vznikl na základě předem připra-

veného územního plánu. Tím ale veškerá podobnost končí, snad kromě toho, že také zde naprostou většinu obyvatel tvoří Židé. Židé z Aškenázu, Sefardé, Židé z Etiopie, z bývalého Sovětského svazu



Recepce hotelu Jefe Nof. Foto archiv.

i rodilí Izraelci. Svůj charakter sídliště pro ubytování nových přistěhovalců si město uchovává i po padesáti letech. Je zvláštní se svými širokými rovnými ulicemi, po kterých vpozdvečer osaměle kráčí černé postavy z haličských štetlů na cestě do některé z dvaceti dvou synagog, které se ve městě nacházejí. Arad je, nebo by podle původního záměru měl být, městem budoucnosti, ale zároveň, bez ohledu na vlastní krátkou historii, do sebe vstřebal složitou minulost svých různorodých a přece k jedné společné přítomnosti se hlásících obyvatel. Tak nějak vypadá izraelská současnost, nebo alespoň jedna z jejích výrazných podob, na pozadí dramatické, nehostinné, skalnaté a krásné Judské pouště.

Díky poměrně vysoké poloze (570 metrů nad mořem) a celoročně suchému a čistému vzduchu je Arad ideálním a mezinárodně vyhledávaným místem pro léčení astmatických a dýchacích potíží. Oč lépe se tu dýchá než u necelých třicet kilometrů vzdáleného Mrtvé moře, jehož hladina (420 metrů pod hladinou moře) je nejnižší položeným místem na zemském povrchu. Otázkou zůstává, co si tady počít, pokud je potřeba dýchání zdravého vzduchu uspokojena a navíc třeba nemáte ani astma. Pro takový případ je dobré vědět, že Arad je jednou z největších městských ploch v Izraeli (93 km²), i když zastavěná část je mnohem, mnohem menší.

TEL ARAD

Na městské ploše (asi 10 km směrem na východ) se nachází Tel Arad, místo s prastarým osídlením, odkud převzal současný

Arad svoje jméno. Ve 3. tisíciletí před o. l. tu stálo velké a prosperující kanaánské město, centrum negevského království. Královský palác a chrámy obklopovala pečlivě naplánovaná síť ulic, chráněná hradbami v délce 1,2 km a šířce 2,4 metru. Zmínky o něm najdeme v Bibli (4M 21,1; Jehošua 12,14; Soudců 1,16). Město postupně ztrácelo svůj význam a kolem poloviny 2. tisíciletí před o. l. bylo opuštěno.

Další etapa se už týká židovské historie. Král Šalomoun tady v 10. století před o. l. nechal postavit citadelu s dvěma věžemi, ke které byla o sto let později přistavěna nová pevnost se zdmi v šířce čtyř metrů. Obě stavby měly chránit Izrael zejména proti útokům Edomitů. Pozoruhodné je, že v jedné části této pevnosti byl zbudován chrám, který je jedinou svatyní tohoto typu mimo Jeruzalém, jejíž části se zachovaly. Jeho uspořádání odpovídá popisům v Bibli a tomu, co víme o podobě chrámu v Jeruzalémě. Zničen byl pravděpodobně judským králem Chizkijášem (727–698), který nechal zbořit všechny chrámy vně Jeruzaléma jako součást náboženské reformy v rámci tažení proti „posvátným návrším a jejich oltářům“. Fascinující pozůstatky minulosti jsou díky dlouhodobé a rozsáhlé práci archeologů dobře zakonzervované a přístupné.

YATIR FOREST & WINERY

Z Tel Aradu je krásný výhled do okolní krajiny, osídlené zejména beduíny. Nedaleko je Hebron s hroby praotců Avra-



Pohled z Tel Aradu na vinice Yatir Winery.

hama, Jicchaka a Jakova, před dobytím Jeruzaléma sídlo Davidova království. V průběhu sedmi set let muslimské kontroly města nesměli Židé ani křesťané pod trestem smrti do jeskyně s hroby patriarchů vstoupit. Ani dnes, kdy je Hebron součástí území Západního břehu pod palestínskou samosprávou, není, přinejmenším pro Židy, návštěva svatého místa bez rizika.

Při samé hranici s územím Západního břehu se rozkládá Jaar Jatir – Les Jatir.